

ביאורים

לאחר שעסקנו במעלת התשובה ובדרך לעשייתה הרמב"ם מלמדנו על מהות העולם הבא. התשובה היא המפתח המרכזי לשאלת עתידו של האדם. האם האדם יזכה לעולם הבא או ישקע, חלילה, בעברות שבידו ויאבד.

הרמב"ם אומר שהשכר העליון ביותר שיש לאדם הוא העולם הבא. לעולם הבא ישנם שני מאפיינים:

עולם שכולו טוב ועולם שכולו ארוך. כל דבר טוב בעולם שלנו הוא מוגבל. כל טובה גוררת עימה גם דבר שלילי. אליה וקוץ בה. אדם שאוהב לאכול גלידה ואוכל ממנה הרבה, בסופו של דבר הטובה תגרום לו לרעה גדולה, לכאב בטן. לעומת זאת, הטוב של העולם הבא הוא כולו טוב. אין שום חשש שהוא ייגמר ויהפוך לדבר שלילי. בנוסף לכך, כל טובה בעולם הזה היא זמנית וחולפת. אדם שנהנה לאכול מאכל טוב, בסופו של דבר יסיים אותו והטובה תיגמר. בעולם הבא אין הדבר כך. זהו עולם שכולו ארוך. הוא אינסופי. הטובה היא נצחית, דהיינו, השגרה אינה שוחקת את ההנאה ולא הופכת אותה למשעממת.

שני המאפיינים הללו שיש לעולם הבא נובעים מכך שזהו עולם ללא גוף. כל החסרונות והזמניות של הטובה בעולם הזה הם בגלל הגוף. הגוף נהנה אך יכול גם לסבול. הנאה רוחנית, לעומת זאת, יכולה להימשך לעד ואינה טומנת בחובה רע עתידי.

העונש הכי קשה שיש לרשעים הוא הכרת. אין כוונת הרמב"ם לומר שהעונש הוא רק כרת. כמו שלמדנו בפרק ו, ישנם כמה סוגי עונשים. ישנם עונשים בעולם הזה, כמו איבוד ממון, וישנם עונשים בעולם הבא. לפי חומרת העבירה כך רמת הייסורים שהאדם עובר לאחר מיתתו. גם כאן, אין מדובר בייסורים גופניים, שהרי גופו כבר בקבר, אלא בייסורים רוחניים. העונש הכי חמור הוא הכרת מכיוון שהאדם הופך מישות קיימת למציאות שאינה קיימת עוד בעולם.

הרחבות

• האם בתחיית המתים ישו בו בני האדם להיות בעלי גוף?

העולם הבא - אין בו גוף. הראב"ד בהשגותיו כאן, השיג על דברי הרמב"ם וכתב: "דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד, וחיי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה שהרי אמרו (כתובות דף קיא) עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן... וכל אלה מוכיחים כי בגוייתם הן עומדין חיים, אבל אפשר שהבורא ישים גוייתם חזקות ובריות כגויית המלאכים וכגויית אליהו וזכור לטוב".

הרמב"ם עצמו, שמע שבכמה מקומות אומרים שתחיית המתים אינה בגוף, ושיש שאף הבינו בדבריו שסבר כן, והחליט לכתוב כנגד זה, באיגרת תחיית המתים דברים מפורשים בעניין ולהפריד בין 'תחיית המתים' לבין 'העולם הבא': "ואומר כי תחיית המתים המפורסמת הידועה באומתנו, המוסכמת בכל כתותינו, אשר נזכרה הרבה בתפלות ובמשאות ובתחנות אשר חברים הנביאים וגדולי החכמים ואשר לשונות התלמוד המדרשית מלאים ממנה עניינה חזרת הנפש הזו לגוף אחר הפרידה, וזה מה שלא נשמע באומה הפכו, ולא הסבירו בו שום הסבר כלל, ואין מותר לחשוב על שום אדם מבעלי הדת שהוא בדעה היפך זה... אבל החיים שאין מות אחרים הם חיי העולם הבא לפי שאין בו גוף, לפי שאנו סבורים והוא הנכון אצל כל בעל שכל שהעולם הבא נפשות בלי גופות כמלאכים" [תרגום הרב קאפח, סעיף ד].

שאלות לדין

- א. מדוע לא כתבה התורה בפירוש על מציאות העולם הבא?
- ב. מה זה כל כך משנה אם בעולם הבא יש מציאות חומרית של גוף והנאות גשמיות?

פרק שמיני העולם הבא

1א הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא, והן החיים שאין עמקן מנות, והטובה שאין עמה רעה. הוא שפתיב בתורה: "למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כב, ו); מפני השמועה לְמַדּוּ: "למען ייטב לך" לעולם שפלו טוב, "והארכת ימים" לעולם שפלו ארף°, וזה הוא העולם הבא.

2א שכר הצדיקים הוא שִׁזְכוּ לנעם זה ויהיו בטובה זו, ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו, אלא יכרתו וימותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו, הוא המת שאינו חיה לעולם, אלא נכרת ברשעו ואובד כפיהמה°. וזה הוא הפרת הפתיב בתורה, שִׁנְאָמַר: "הפרת תפירת הנפש ההיא" (במדבר טו, לא); מפני השמועה לְמַדּוּ: "הפרת" בעולם הזה, "תפירת" לעולם הבא. כלומר שאותה הנפש שפךשה מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא, אלא גם מן העולם הבא נכרתה.

1ב העולם הבא - אין בו גוף וגויה, אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף, כמלאכי השרת. הואיל ואין בו גויות - אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני האדם צריכין להן בעולם הזה. ולא יאָרע בו דבר מכל הדברים שמואָרעין לגופות בעולם הזה, כגון ישיבה ועמידה וישנה ומיתה ועצב ופחוק וכיוצא בהן. כָּה אָמְרוּ חכמים הראשונים: העולם הבא - אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש°, אלא צדיקים יושבין° ועטורתיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה.

2ב הרי נתברר לה שאין שם גוף, לפי שאין שם אכילה ושתיה. וזה שאמרו 'צדיקים יושבין' - על דרך החידה°, כלומר: נפשות הצדיקים מצויין שם בלא עמל ולא יגע. וכן זה שאמרו 'עטורתיהן בראשיהן', כלומר: דעה שידעו°, שבגללה זכו לחיי העולם הבא, מצויה עמקן, והיא העטרה° שלהן, כענין שאמר שלמה: "בעטרה שעטרה לו אמו" (שיר השירים ג, יא). והרי הוא אומר: "ושמחת עולם על ראשם" (ישעיה לח, י; נא, יא), ואין השמחה גוף פדי שתננת על הראש°. כָּה 'עטרה' שאמרו חכמים פאן - היא הדעה.

3ב ומהו זה שאמרו 'ונהנין מזיו השכינה'? שידעין ומשיגין מאמתת הקדוש ברוך הוא מה שאין יודעין והן בגוף האפל השפל.

מפי השמועה - כפי ששמעו איש מפי רבו במסורת הבנת הפסוקים. **לעולם שפלו ארף** - שכר העולם הבא הוא נצח, ואילו תחיית המתים היא מוגבלת, וגם לאחר אריכות ימים האדם מת, ואם יזכה אז, תחיה נפשו חיי נצח בעולם הבא (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק, עמ' פ). **פרעון הרשעים** - עונשם. **אובד כפיהמה** - ונעש לנצח, כמו שכתב רבנו: "אלו שאין להם חלק לעולם הבא, אלא נכרתין ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ועלולמי עולמים" (פעיג, ג, ו). ועולם הבא לנפש הנצחית. **שאותה הנפש שפךשה מן הגוף בעולם הזה** - מפני "ששקע בתענוגות הגופניות והזניח את האמת והעדיף את השווא" (פח"מ סנהדרין ג, א), שהרשעים בחייהם קרויים מתים, והדעות הנכונות נקראות חיים, והנפסדות מוות (מ"י א, מב). **תשמיש** - לשון נקיה ליחסי אישות. **צדיקים יושבין** - ישיבה במשמעות יציבות (מ"י א, א). **על דרך החידה** - דרך משל. **דעה שידעו** - אין זו ידיעה שכלית גרידא, אלא התאחדות עם הבנת הדרך שה' מנהל בה את עולמו ועיצוב החיים על פי הידמות לדרך זו: "שלמות האדם אשר בה יתפאר באמת היא מי שהגיע להשגתו יתעלה כפי יכולתו, וידע השגתו על בראיו בהמצאתם והנהגתם היאך היא, והיו הליכות אותו האדם אחר אותה ההשגה מתכוון בהם תמיד חסד צדקה ומשפט" (סוף מ"י).

עטרה - כתר (וכאן רבנו רומנו גם לפירוש פסוק זה במדרש שיר השירים רבח). **ואין השמחה גוף פדי שתננת על הראש** - וממילא גם הראש שהיא "נחה" עליו אינו גוף, ו"ראשיהן" שאמרו חכמים אינו גוף אלא משל **מאמתת הקדוש ברוך הוא** - השגת מהותו ומציאותו (יסודי התורה א, ג-ד; א, ו).

ביאורים

האדם מחולק לכמה חלקים: הגוף הוא הכלי שדרכו אנו עושים את כל המעשים. הנשמה, לפי דעת הרמב"ם, היא הכוח החיוני של האדם. כוח זה הוא המנוע של הגוף. הוא זה שמניע את האיברים, החלק החושב והמרגיש, שפוגש את העולם בחמשת החושים. חלק שלישי באדם הוא הנפש. הנפש היא פוטנציאל רוחני שטמון באדם. הנפש צריכה לצאת אל הפועל, היא כישרון רוחני שצריך להתממש. רק על ידי החיבור בין הגוף לנשמה, שהיא הכח החיוני, האדם יכול לקיים מצוות וללמוד תורה. זו הדרך היחידה שבה הוא יכול לממש את הכישרון הרוחני שבו, להוציא לפועל את הנפש.

משל למה הדבר דומה? לאדם שיש לו כישרון מוזיקלי. היכולת להוציא אותו אל הפועל נעשית רק על ידי הגוף והנשמה. כאשר האדם מתחיל להתאמן והנשמה נותנת הוראות לגוף לפרוט על הגיטרה הוא מוציא מהכוח אל הפועל את הכישרון. לאחר התאמנות רבה הוא יהפך לנגן גיטרה מוכשר.

כמו כן בעניינינו. הנשמה מניעה ומפעילה את הגוף. הוא יכול לעשות מעשים טובים או רעים. כאשר היא מפעילה אותו לעשות מעשים טובים לאורה של הנפש הרוחנית, האדם הופך לרוחני יותר. הוא לומד תורה והוגה בדברי ה'. מחשבותיו אינן עסוקות בענייני העולם הזה, אלא בונות עולם רוחני שהוא הולך לאורו. כל מעשיו, דיבוריו ומחשבותיו דבקים באותו עולם עליון.

העולם הרוחני שהאדם בונה, שאינו תלוי בעולם הזה, נשאר לנצח ואינו אובד כאשר האדם נפטר. הגוף והנשמה, לעומת זאת, אובדים.

הקישור של האדם לעולם רוחני שמיימי נקרא דעה. פירוש המילה דעה הוא חיבור. כל שהאדם יותר קשור לעולמו הרוחני כך קיומו בעולם הבא יותר מלא חיות ועוצמה. זו הסיבה לשמות הרבים של העולם הבא. יש הבדל בין הימצאות האדם בהר הבית, עמידתו בפתח המקדש והימצאותו בתוך ההיכל ממש. אלו דרגות שונות של קדושה והתקשרות לקב"ה. כך גם העולם הבא נקרא בשמות רבים כדי לבטא את רמות הקדושה והדבקות האלוהית בעולם הבא.

כך גם בעונש של הרשעים. הכרת של הרשעים מכונה בשמות רבים לפי גודל העוונות. יש עוון שהוא כמו עלוקה שמוצצת את הדם, את החיות, לאט לאט, יש עוון שהוא כמו אבדון מהיר, וכן על זה הדרך.

הרחבות

• האם בעולם הבא יהיה לבני האדם גוף?

ואין שם גוף... וְהַטּוֹבָה שְׁאִין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה. לשיטת הרמב"ם, במציאות האידיאלית שבעולם הבא, אין לבני האדם גוף כלל.

הרמב"ן חלק על דברים אלו של הרמב"ם: "כי שכר הנפשות וקיומם בעולם הנשמות נקרא לרבותינו גן עדן, ופעמים קורין אותו עליה ושיבה של מעלה, ואחרי כן יבאו ימי המשיח והוא מכלל העולם הזה, ובסופו יהא יום הדין ותחיית המתים שהוא השכר הכולל הגוף והנפש והוא העיקר הגדול שהוא תקות כל מקוה להקב"ה, והוא העולם הבא שבו ישוב הגוף כמו נפש, והנפש תדבק בדעת עליון כהדבקה בגן עדן עולם הנשמות, ותתעלה בהשגה גדולה ממנה ויהיה קיום הכל לעדי עד ולנצח נצחים". [תורת האדם שער הגמול ד"ה עכשיו ביארנו]. לפי דברי הרמב"ן, עולם הנשמות שבו אין לבני האדם גוף, הוא העולם שבו נמצאות כעת נפשות הצדיקים שנפטרו, ואילו בעולם הבא שהוא התכלית הרצויה, ולדעתו יהיה אחר ימות המשיח, יהיו בני האדם בעלי גוף.

• האם כל אדם שעבר עברה שעונשה כרת נכרת מעולם הבא?

שְׂתַכַּרְתָּ הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכָּה לְאוֹתָן הַחַיִּים. הרמב"ן מבאר שהעונש הקשה, של כריתת מחיי עולם הבא לא יחול על כל מי שעבר עברה שעונשה כרת: "הכרת הזה שאמרנו שהוא אבדן הנפש, אינו בכל מחוייבי כריתות, שהצדיק הגמור שתקפו יצרו ואכל כזית מן החלב אינו נכרת ואבד מן העולם הבא... מי שזכויותיו מרובין מעוונותיו אף על פי שיש בהם מחוייבי כרת, העונש מגיע לו בגופו והוא מת בחצי ימיו... לאחר שמת זה המחוייב כרת בגופו כיון שרובו זכויות אינו יורד לגיהנם אלא זוכה למעלה הראויה לו מחלקי גן עדן... ויש במחוייבי כרת מי שעוונותיו מרובין מזכויותיו, ועונש כרת שלו מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף שהיא נכרתת מחיי גן עדן".

שאלות לדין

א. האם בדרונו יש עוד מקום ל"יראת העונש" כפי המתואר כאן ברמב"ם בעניין גיהנום וכרת? מדוע?
ב. מהי משמעות הלשון "עולם הבא"? מדוע לא נאמר, למשל, "עולם הנשמות"?

לעילוי נשמת שרה אספס בת רפאל אריה הכהן ז"ל

11 כָּל נִפְשׁ' הָאֲמוּנָה בְּעֵינֵינוּ זֶה - אֵינָה הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא צְרִיכָה לְגוּף, אֲלָא צִוְרַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַדְּעָה שֶׁהִשְׁגָּה הַבוֹרָא כְּפִי פְחָה, וְהַשִּׁיגָה הַדְּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת וְיִשְׁאֵר הַמַּעֲשִׂים. וְהִיא הַצִּוְרָה שֶׁבְּאֲרָנוּ עֵינָנוּ בְּפִרְק רְבִיעִי מֵהַלְכוּת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה (הלכות ו-ט) - הִיא הַנִּקְרָאת 'נִפְשׁ' בְּעֵינֵינוּ זֶה.

12 חַיִּים אֵלוּ, לְפִי שְׁאִין עֲמֵהוּ מְוֹת, שְׁאִין הַמְּוֹת אֲלָא מְמוֹאֲרְעוֹת הַגּוּף, וְאִין שָׁם גּוּף, הַחַיִּים וְהַכֶּתֶר נִקְרָאוּ 'צְרוּר חַיִּים', שְׁנֵאמַר: "וְהִיְתָה נִפְשׁ אֲדוֹנֵי צְרוּרָה בְּצְרוּר חַיִּים" (שמואל א כה, כט). וְזֶה הוּא הַשְּׂכָר שְׁאִין שְׂכָר לְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ, וְהַטּוֹבָה שְׁאִין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה, וְהִיא שֶׁהִתְאָוָה לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים. וְכַמּוֹה שְׁמוֹת קְרָאוּ לָהּ דְרָךְ מְשָׁל: 'הַר יי' (תהילים כד, א), וְמְקוֹם קְדָשׁוֹ (שם), וְדְרָךְ הַקְּדָשׁ (ישעיה לה, ח), וְחֲצָרוֹת יי' (תהילים פד, א), וְאֵהֶל יי' (שם טו, א), וְיָנַעַם יי' (שם כז, ד), וְהִיכָל יי' (שם), וְבֵית יי' (שם), וְשַׁעַר יי' (שם קיח, ב). וְהַחֲכָמִים קְרָאוּ לָהּ דְרָךְ מְשָׁל לְטוֹבָה זֶה הַמְּזַמְּנָת לְצַדִּיקִים 'סְעוּדָה', וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מְקוֹם 'הַעוֹלָם הַבָּא'.

ה הַנִּקְמָה שְׁאִין נִקְמָה גְדוֹלָה מִמֶּנּוּ - שֶׁתִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכָּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שְׁנֵאמַר: "הַפְּרַת תִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ הִיא עוֹנָה בָּהּ" (במדבר טו, לא). וְזֶה הַאֲבָדָן הוּא שֶׁקוֹרִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דְרָךְ מְשָׁל "בְּאֵר שַׁחַת" (תהילים נה, כד), וְ"אֲבָדוֹן" (שם פח, יב ועוד), וְ"תִפְתָּה" (ישעיה ל, ג), וְ"עֲלוּקָה" (משלי כ, טו), וְכָל לְשׁוֹן פְּלִיָּה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַפְּלִיָּה שְׁאִין אַחֲרֶיהָ תִּקְוָה לְעוֹלָם, וְהַהֲפָסָד שְׁאִינוּ חוֹזְרִים לְעוֹלָם.

הַנְּשָׁמָה - כאן הכוונה לכוח המחיה את הגוף, שלאחר המוות הולך לאיבוד (ראה יסודי התורה ט, ט).
צִוְרַת הַנֶּפֶשׁ - מהות הנפש, והיא "תוצאת" השגת ה'. הַדְּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת - "הדעות שאין להם גולם [=חומר]", כלומר המלאכים, שהם השכלים הנבדלים (יסודי התורה ג, ד; ט, ט). וְיִשְׁאֵר הַמַּעֲשִׂים - הבריאות שברא הקב"ה, ובכללן מעשה בראשית ומעשה מרכבה (שם פרקים ג-ד; וכן א, א). צְרוּרָה - שמורה.
סְעוּדָה - לשון אכילה, והושאל להשגות השכליות שהנפש משיגה בהן את נצחיותה באופן הטוב ביותר, כשם שהמוזן מסייע לקיום הגוף באופן הטוב ביותר (מיו"א, ב). בְּאֵר שַׁחַת - משמעות הצירוף 'בור מוות', והושאל להוראת 'אבדון'. תִּפְתָּה - מקום שרפת הילדים בגי בן הנום לקול רעמות התופים (מדרש תנחומא פרשת ואתחנן). עֲלוּקָה - תולעת מים המוצצת דם.

ביאורים

לעבריים הייתה תפיסה אחרת על מהותו של השכר בעולם הבא. הם סברו שהשכר הוא שיא ההנאה החומרית. איך הם הגיעו לתפיסה זו? האדם לא יכול לצפות למשהו טוב שאין לו שום מושג מהו. כל הנאה או שכר שהאדם יכול לחשוב עליו בעתיד הוא רק כזה שהוא גם חווה אותו בהווה או בעבר. זה הדבר אשר גרם לעבריים לחשוב שהשכר בעולם הבא הוא שיא ההנאות והעינוגים שהאדם יכול לדמיין שישגי בעולם הזה.

העבריים גם בדקו מהו הדבר שאליו נמשכת הנפש, שהיא הצד היותר עליון באדם. הם גילו שנפשו של האדם נמשכת לענייני עריות, ולכן טענו שהשכר בעולם הבא הוא חומרי מכיוון שאליו הנפש משתוקקת בעולם הזה. הרמב"ם לא מכחיש שהנפש מחמדת עניינים אלו. בהלכות איסורי ביאה [כב, יט] כותב הרמב"ם במפורש ש"גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן". למרות זאת הוא מכנה את העבריים טיפשים משום שהם לא הבינו שהנפש מחמדת לחומריות רק כשהיא בתוך גוף. מטרת השתוקקות היא שהאדם לא יתעלם מקיום גופו ומההמשכיות של הדור הבא, לכן קבע הרמב"ם בטבע האדם לרצות את ענייני הגוף ולהשתוקק אליהם. כל זה רק כאשר האדם מופיע דרך גוף שיש ערך לחזקו ולקיימו, אך בעולם הבא, שבו אין גוף חומרי, לא ייתכן שזוהו השכר של הנפש. דבר זה מסביר מדוע הנביאים לא התנבאו על העולם הבא. גם הנביאים הגדולים היו בעלי גוף, ולכן לא יכלו לתאר בנבואתם אלא רק מה שמתאר מציאות חומרית עליונה שהיא ימות המשיח.

הרמב"ם מביא ראיה לכך שהשכר החומרי הוא לא המטרה מדוד המלך. לדוד היה הכול - כסף, מעמד, נשים וכבוד. למרות זאת הוא התאוה למשהו אחר לגמרי. כל חייו היו כמיהה לראות בטוב ה'. דבר זה מלמדנו שהשכר בעולם הבא גדול יותר מכל הנאות העולם הזה.

הרחבות

• גודל הפער שבין תענוג רוחני לגשמי

טובת חיי העולם הבא - אין לה ערך ודמיון. הרמב"ם במקום אחר, הסביר שההבנה של השכר בעולם הבא רחוקה מאוד מאיתנו: "דע כי כשם שלא ישיג הסומא את הצבעים... כך לא ישיגו הגופות התענוגות הנפשיים... שאין אצלנו כלל עונג וזולת עונג הגופות בלבד והשגת החושים... וכל שהוא חוץ מזה הרי הוא אצלנו בלתי מצוי ולא נכיריהו ולא נשיגהו בעיון ראשון אלא אחרי חקירה מרובה. והדבר כך לפי שאנו בעולם הגופני ולא נוכל להשיג אלא תענוגיו". והסביר עד כמה גדולים התענוגים הנפשיים: "אבל התענוגות הנפשיים הם תמידיים בלתי נפסקים, אין בינם ובין אלו התענוגות שום יחס בשום אופן כלל... אם נזדכך ממנו מי שנזדכך והגיע לאותה המעלה אחר המות, לא ישיג את התענוגות הגופניים ולא ירצם אלא כמו שירצה המלך האדיר במלכות שיעקר ממלכותו ויחזור לשחק בכדור ברחובות, ואף על פי שכבר היה בזמן מסויים בלי ספק מעדיף את המשחק באותו הכדור על המלכות והוא בהיותו בגיל צעיר בזמן סכלותו בשני הדברים יחד, כמו שאנו מעדיפים היום התענוג הגופני על הנפשי".

בהמשך, כתב הרמב"ם שיש ללמוד דבר זה גם ממה שאנו רואים בעולם הזה - אנשים מעדיפים להתאמץ מאוד כדי להשיג הנאה שהיא רוחנית יותר כמשרה או כבוד. ומכאן יש ללמוד - "כל שכן אותו התענוג לא יתחלק ולא יתואר ואין למצוא משל להמשיל בו אותו התענוג אלא כמו שאמר הנביא, מתפלא מעצמתו - מה רב טובך אשר צפנת ליראך פעלת לחוסים בך" [הקדמה לפירוש פרק חלק].

שאלות לדין

- עד כמה צריך האדם לעסוק ביומיום ב"עולם הבא"? האם יש בזה סיכון מסוים?
- מדוע עשה ה' שהאדם לא יוכל להשיג ולהבין לגמרי את מציאות "העולם הבא"?

11 שָׁמָּא תַּקַּל בְּעֵינֶיהָ טוֹבָה זו, וּתְדַמָּה שְׂאִין שְׂכַר הַמְצוּזוֹת וְהַיֵּית הָאָדָם שְׁלָם בְּדַרְכֵי טוֹבַת הַגּוֹף הָאָמֵת אֲלָא לְהֵיוֹתוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה מֵאֲכָלוֹת טוֹבוֹת, וּבוֹעֵל צוּרוֹת נְאוֹת, וְלוֹבֵשׁ בְּגָדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה, וְשׁוֹכֵן בְּאֶהְלֵי שֵׁן, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלֵי כֶסֶף וְזָהָב, וְדַבְרִים הַדּוֹמִים לָאלוּ, כְּמוֹ שְׂמִדְמִין אֵלֶּי הַעֲרַבִּים. הַטְּפָשִׁים הָאֵוִילִים הַשְּׂטוּפִים בְּזָמָה.

21 אֲבָל הַחֲכָמִים וּבְעֵלֵי דַעְהָ יָדְעוּ שֶׁכֵּל הַדְּבָרִים הָאלוּ דְבָרֵי הַבְּאִי וְהֵבֵל הֵן, וְאִין בְּהֵם תּוֹחֵלֶת, וְאִינְהָ טוֹבָה גְדוֹלָה אֲצִלְנוּ בְּעוֹלָם הָזֶה אֲלָא מִפְּנֵי שְׂאִינוּ בְּעֵלֵי גּוֹף וְגוֹיָה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאלוּ - צְרָכֵי הַגּוֹף הֵן, וְאִין הַנְּפֶשׁ מִתְאַוְהָ לְהֵן וּמְחַמְדָתָן אֲלָא מִפְּנֵי צְרָךְ הַגּוֹף, כְּדֵי שְׂיִמְצָא חֶפְצוֹ וְיַעֲמֵד עַל בְּרִיּוֹ; וּבְזָמַן שְׂאִין שָׁם גּוֹף - נִמְצָאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאלוּ בְּטָלִין.

31 הַטוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתְּהִיָּה בָּהּ הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא - אִין שָׁם דְרָךְ בְּעוֹלָם הָזֶה לְהַשְׁיֵגָה בָּהּ וְלִידַע אוֹתָהּ, שְׂאִין אֲנוּ יוֹדְעִין בְּעוֹלָם הָזֶה אֲלָא טוֹבַת הַגּוֹף, וְלָהּ אֲנוּ מִתְאַוִּין; אֲבָל אוֹתָהּ הַטוֹבָה גְדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאִין לָהּ עֵרָךְ בְּטוֹבוֹת שְׁלֵעוֹלָם הָזֶה אֲלָא דְרָךְ מְשָׁל. אֲבָל בְּדַרְךָ הַהֲאָמֵת, שְׁנַעֲרָךְ טוֹבוֹת הַנְּפֶשׁ בְּעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ טוֹבַת הַגּוֹף בְּעוֹלָם הָזֶה בְּמִשְׁקָהּ - אִינּוּ כֵּן; אֲלָא אוֹתָהּ הַטוֹבָה גְדוֹלָה עַד אִין חֶקֶר, וְאִין עֵרָךְ וְאִין דְמִיוֹן. הוּא שְׂאָמַר דָּוִד: "מָה רַב טוֹבָךָ אֲשֶׁר צִפַּנְתָּ לִירְאֶיךָ, פְּעַלְתָּ לַחֲסִים בְּךָ" (תהילים לא, ו).

11 וְכַמָּה הַמָּהוּ דָּוִד וְהַתְּאַוְהָ לַחַיֵי הָעוֹלָם הַבָּא, שְׂנַאָמַר: "לוֹאֵל הַאֲמַנְתִּי לְרְאוֹת בְּטוֹב יִי בְּאֶרֶץ חַיִּים" (שם כז, א).

21 כְּכַר הוֹדִיעוּנו חֲכָמִים הָרְאוּנוֹ שֶׁטוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא - אִין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשְׁיֵגָה עַל בְּרִיָּה, וְאִין יוֹדַע גְּדוֹלָה וְנִפְיָה וְעֲצָמָה אֲלָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכֵּל הַטוֹבוֹת שְׂמַתְנַבְּאִין בְּהֵן הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל - אִינּוּ אֲלָא לְדַבְרִים שְׁלֵגוֹף, שְׁנַהֲנִין בְּהֵן יִשְׂרָאֵל בִּימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, בְּזָמַן שֶׁתְּחִזֹּר הַמְּמִשְׁלָה לְיִשְׂרָאֵל.

31 אֲבָל טוֹבַת חַיֵי הָעוֹלָם הַבָּא - אִין לָהּ עֵרָךְ וְדְמִיוֹן, וְלֹא דְמוּהָ הַנְּבִיאִים, כְּדֵי שְׁלֹא יִפְחַתּוּ אוֹתָהּ בְּדְמִיוֹן. הוּא שְׂיִשְׁעִינְהוּ אוֹמְרֵ: "עֵין לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זוֹלָתְךָ עֲשֵׂה לְמַחְפָּה לּו" (ישעיה סד, ו). כְּלוֹמַר: הַטוֹבָה שְׁלֹא רָאִתָּה אוֹתָהּ עֵין נְבִיא, אֲלָא עֲשֵׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לְאָדָם שְׂמַחְפָּה לוֹ. אֲמָרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֲלָא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא - "עֵין לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זוֹלָתְךָ".

ח זֶה שְׂקָרָאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים 'הָעוֹלָם הַבָּא' - לֹא מִפְּנֵי שְׂאִינוּ מְצוּי עֵתָהּ, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד וְאֶחָר כֵּן יִבֹּא אוֹתוֹ הָעוֹלָם; אִין הַדְּבָר כֵּן, אֲלָא הֵרִי הוּא מְצוּי וְעוֹמֵד, שְׂנַאָמַר: "מָה רַב טוֹבָךָ אֲשֶׁר צִפַּנְתָּ לִירְאֶיךָ" (תהילים לא, ו). וְלֹא קָרְאוּהוּ 'הָעוֹלָם הַבָּא', אֲלָא מִפְּנֵי שְׂאוֹתָן הַחַיִּים בְּאִין לוֹ לְאָדָם אֶחָר חַיֵי הָעוֹלָם הָזֶה שְׂאִינוּ קְנִימִין בּוֹ בְּגוֹף וְנֶפֶשׁ, וְזֶה הוּא הַנְּמִצָּא לְכָל אָדָם בְּרָאוּנוֹהָ.

צוּרוֹת נְאוֹת - נשים יפות. **שֵׁשׁ** - בגד פשתים (כלי המקדש ח, א). **בְּאֶהְלֵי שֵׁן** - בתים מחופים בשנהב. **הַעֲרַבִּים** - המאמינים בדת האסלאם. **זָמָה** - זנות. **הַבְּאִי** - שטות. **תּוֹחֵלֶת** - תקווה לנצח. **בְּרִיּוֹ** - בריאותו. **עֵרָךְ** - השוואה. **הַמָּה** - השתוקק. **שְׂנַאָמַר**: "לוֹאֵל" וכו' - אילו לא הייתי מאמין בעולם הבא, כבר הייתי אוֹבֵד. **הַנְּמִצָּא לְכָל אָדָם בְּרָאוּנוֹהָ** - העולם הזה. אבל העולם הבא אינו לכל אדם, ומי שכן, נמצא בו לפי דרגתו (להלן ט, א; יולפי גודל חכמתו...).

ביאורים

בפרק הקודם התייחס הרמב"ם לטעות הערביים ביחס לשכר בעולם הבא. בפרק זה הוא מתייחס לטעות שיכולה להתרחש אצל לומדי התורה. אדם שקורא את התורה בתום לב יכול לחשוב שהשכר החומרי הוא השכר הגדול מכיוון שכל השכר שעליו התורה מדברת הוא שכר גשמי. כשעם ישראל עושה רצון ה' בשמחה התורה מבטיחה לו שפע כלכלי, שלום מהאויבים, ושגשוג בכל תחומי החיים. אין שום אמירה מפורשת בתורה שמדברת על שכר נצחי בעולם הבא וששכר זה הוא התכלית.

הרמב"ם קורא את כל פרשיות השכר והעונש שבתורה באופן אחר. מה שמנחה אותו הם דברי חז"ל: "שכר בהאי עלמא לייכא" [אין שכר בעולם הזה] (קדושין לט ב). המצוות הן המעשים שציוונו הבורא. השכר הישיר עליהן הוא שכר רוחני. שכר זה יכול להינתן רק בעולם הבא. אין שום שכר על עצם קיום המצוות בעולם הזה. אם כן, מהן כל ההבטחות שהתורה הבטיחה לעושה רצון ה' הרמב"ם מחדש שזה לא שחר. הטוב שיתרחש כתוצאה מעשיית רצון ה' הוא מתנה מאת ה' לעושי רצונו. אדם שמבין שהתכלית היא העולם הבא שואף בכל מאודו לעסוק כל ימיו בתורה ובמעשים טובים. הזמן שהוא מקדיש לענייני העולם הזה, כמו אכילה ושתיה, פרנסה ומלחמה, הוא רק לצורך קיומו. הוא ינסה לצמצם את הזמן הזה ככל האפשר, כדי שיהיה לו פנאי לעסוק בתכלית. הקב"ה רואה את שאיפתו של האדם ומצמצם את הזמן ההכרחי למינימום. הוא מספק לאדם שפע כלכלי, וכך לא יצטרך לעסוק בפרנסה יתר על המידה. וכן שקט ביטחוני, שגשוג בחקלאות ועוד. כל אלו ניתנים לאדם כצדקה מהקב"ה ליראיו. הטוב שאנו זוכים לו בעולם הזה הוא הסייע שהקב"ה מעניק לאדם המשתוקק בכל מאודו לעבוד אותו. כך האדם יוכל להמשיך בעבודת ה' בזמן שנוסף לו ובקניית התכלית.

הרחבות

• ייסורים המבטלים את האדם מלימוד התורה

שְׂסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין אוֹתָנּוּ מִלְעֲשׂוֹתָהּ. בדברי חז"ל מצינו מספר ביטויים במעלתם של הייסורים שהאדם עובר בעולם הזה. חכמינו בגמרא, דנו אילו ייסורים נכללים בגדר "ייסורים של אהבה", (שזה, לפי רש"י שם: "הקדוש ברוך הוא מייסרו בעולם הזה בלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותו). לפי אחד מהפירושים: "אלו הם יסורין של אהבה - כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" [ברכות ה.]. והסביר הרב קוק: "דאם היסורין מבטלין מהתורה, אם כן הריהם מונעים השלמת השכל, איך יתכן להיותם יסורין של אהבה, שגדרן הוא לרומם את האדם יותר מכפי ערך תכונתו, ואם היתה זאת תכלית אלה היסורין, הלא יותר טוב מבלעדם השלים את החק האפשרי לו כפי תכונתו ע"י התורה" [עין אי"ה, ברכות פרק ראשון, פסקא לא]. אדם שחש שיש לו ייסורים כאלה המבטלים אותו מהתורה ומעבודת ה', יפנה לעסק התורה, כדברי הגמרא: "אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו" [ברכות ה.].

• קיום מצוות כדי לזכות לעולם הבא

כְּדִי שְׁנִזְכֶּה לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא. דברי הרמב"ם הללו, שעשיית המצוות תהיה כדי שזוכה לעולם הבא, ודבריו בהלכה הבאה שזו הסיבה שהנביאים והחכמים התאוו לימות המשיח, לכאורה סותרים את דבריו בפרק הבא (הלכות א ו-ד) שכתב שאין לקים מצוות כדי לקבל שכר? ב'ספר התשובה' התייחס לסתירה זאת ותיירץ: "שהנביאים לא התאוו לטובות שבימות המשיח להנאת עצמם אלא לתכלית העולם הבא לידע ולהשיג שם מאמיתית הקב"ה השגה חזקה והיינו שעל ידי הטובות שישפיע לנו בימות המשיח תחזקנה דינו לעשות כל מצוות תורת משה רבינו מאין התרשלות ועצלה ולא אונס ועל ידי זה יזכו לחיי העולם הבא שתכליתה לדעת ולהשיג השגה חזקה מאמיתית הבורא יתברך שמו" [פרק ט הערה 106].

שאלות לדיון

- מדברי הרמב"ם יוצא שאין תועלת עצמית בריבוי כסף וזהב. האם הדברים נכונים גם ביחס לעם, לכללות האומה?
- כשהרמב"ם מתאר את התכלית הרצויה הוא כותב "וכל העושה כל הכתוב בה, ויודעו דעה גמורה". אם כן, מבואר שהתכלית היא "דיעת ה'". יש המדברים על "עבודת ה'". האם יש הבדל בין המושגים?

פרק תשיעי

ביאור השכר במקרא

1א מאַחַר שְׂנוֹדַע שְׂמִיתוֹ שְׂכָרוֹ שְׁלֹמֶצוֹת, וְהַטּוֹבָה שְׁנִזְכֶּה לָּהּ אִם שְׂמִירוֹ דָּרָךְ יִי הַפְּתוּבָה הַשְּׂאֵלָה בַּתּוֹרָה, הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנִיאָמַר: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים" (דברים כב, ו), וְהֶנְקָמָה שְׁנוֹקְמִין מִן הַרְשָׁעִים שְׁעֲזָבוּ אֲרָחוֹת הַצֶּדֶק הַפְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה הִיא הַפְּרָת, שְׁנִיאָמַר: "הַפְּרָת תִּפְרַת הַנֶּפֶשׁ הִיא הַפְּרָת הַבָּה" (במדבר טו, לא) -

2א מַה הוּא זֶה שְׁפָתוֹב בְּכָל הַתּוֹרָה פְּלָה: אִם תִּשְׁמְעוּ יִגִּיעַ לְכֶם, וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ יִקְרָא אֲתָכֶם, וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן שֶׁבַע וְרַעַב, וּמְלַחְמָה וְשָׁלוֹם, וּמְלַחְמוֹת וְשִׁפְלוֹת, וְיִשְׁבֵּית הָאָרֶץ וְגִלוֹת, וְהִצְלַחַת מַעֲשֵׂה וְהַפְּסָדוֹ, וְשִׁאָר כָּל דְּבָרֵי הַפְּרִיָּת? הַשְּׂאֵלָה

3א כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֲמָת הִיוּ וְיָהִיו. וּבְזִמְנָן שְׁאֲנוּ עוֹשִׂין כָּל מְצוּוֹת הַתּוֹרָה - יִגִּיעוּ אֲלֵינוּ הַשְּׂכָר - בְּעוֹלָם הַבָּא, הַטְּבַת הַתְּנָאִים - בְּעוֹלָם הַזֶּה

וְאִף עַל פִּי כֵן, אִין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הֵן סוֹף מִתָּן שְׂכָרוֹ שְׁלֹמֶצוֹת, וְלֹא אוֹתָן הַרְעוֹת הֵן סוֹף הַנֶּקָמָה שְׁנוֹקְמִין מְעוֹבְרֵי עַל כָּל הַמְצוּוֹת, אֲלֵא כֵּן הוּא הַצֶּעַ הַדְּבָרִים:

4א הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִתֵּן לָנוּ תּוֹרָה זֹה, 'עַץ חַיִּים'*, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַפְּתוּבָה בָּהּ יוֹדְעוֹ דְּעָה גְמוּרָה נְכוֹנָה - זֹכֶה בָּהּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא; וּלְפִי גְדֵל מַעֲשָׂיו וְגְדֵל חֲכָמוֹתָיו הוּא זֹכֶה. וְהַבְּטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה שְׂאֵם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹבֵת נֶפֶשׁ, וְנִהְיֶה בְּחֻקְמָתָהּ תְּמִיד - שְׂסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין אוֹתָנוּ מִלְעֲשׂוֹתָהּ*, כְּגוֹן חֲלֵי וּמְלַחְמָה וְרַעַב וְכִיּוּצָא בְּהוֹ, וְנִשְׁפִיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמְּחַזְקִים אֶת דִּינוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁבַע וְשָׁלוֹם, וְרִבּוֹת כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדִי שֶׁלֹּא נַעֲסֵק כָּל יָמֵינוּ בְּדְבָרִים שֶׁהַגּוֹף צָרִיךְ לָהֶן, אֲלֵא נִשְׁבַּ פְּנוּיִן לְלַמֵּד בְּחֻקְמָה וְלַעֲשׂוֹת הַמְצוּוֹת, כְּדִי שְׁנִזְכֶּה לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא*. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שֶׁהַבְּטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ..." (דברים ו, ח).

יָגִיעַ לְכֶם - הטוב, השכר. **יִקְרָא אֲתָכֶם** - הרע, העונש. **שִׁפְלוֹת** - הפך מלכות, שאין לאדם עצבות גדולה יותר מלהיות עבד נשלט ומשועבד לכסילים הרשעים (מ"ב, ב, א). **יִגִּיעוּ אֲלֵינוּ טוֹבוֹת... תִּקְרָא אוֹתָנוּ הַרְעוֹת הַפְּתוּבוֹת** - וזהו אחד הנסים הגדולים בהנהגת ה' את עם ישראל (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק, ע"מ צ, א). **סוֹף מִתָּן שְׂכָרוֹ שְׁלֹמֶצוֹת** - השכר הסופי. **הַצֶּעַ** - סידור הדבר וביאורו. **עַץ חַיִּים*** - כלשון הפסוק: "עץ חיים היא למחזיקים בה [למי שעושה כל מה שכתוב בה], ותומכיה מאשר" (משלי ג, יח). בכ"א הוגה: "עץ החיים", ואולי יש כאן רמז לעץ החיים שבגן עדן. **יוֹדְעוֹ דְּעָה גְמוּרָה נְכוֹנָה** - מכיר את ה' מתוך חכמה ולא בדמיון כוזב (מ"ב, ג, א). **גְדֵל מַעֲשָׂיו וְגְדֵל חֲכָמוֹתָיו** - שני ההיבטים, המעשה והחכמה, נמצאים באדם השלם. **בְּשִׁמְחָה** - "שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציווה בהם, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו" (פולחן ח, טו). **וּבְטוֹבוֹת נֶפֶשׁ** - בשלוות הנפש, גם כשרע לאדם (ראה ברכות ג, א). **וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ**, כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמְצוּוֹת הַזֹּאת לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוֵּנוּ. ובמשמעות מעמיקה: "כי בלכתך בדרך המידות הנעלות כבר עשית צדק עם הנפש ההגיונית שלך, מפני שנתת לה את המגיע לה" (מ"ב, ג, ב).

ביאורים

העיקרון של הרמב"ם בנוגע להבטחות התורה על קיום המצוות תקף גם במקרה הפוך. התורה מפרטת שורה של קללות אשר יחולו על עם ישראל אם לא ילך בדרך ה', חלילה. גם כאן מבאר הרמב"ם שאותן קללות אינן עונש על מעשיהם. העונש על מעשיהם הרעים הוא בעולם הבא. בעולם הזה האסונות שמתרחשים להם הם כדי לא לאפשר להם זמן פנוי, שהרי בזמן הפנוי שלהם ימרדו בקב"ה ויעשו עברות. אם כן, עדיף שלא יהיה להם שקט ושלווה אלא יהיו דוויים וסחופים. אך ייתכנו עברות שעליהן כן מקבלים את העונש בעולם הזה, כמו שהזכיר הרמב"ם לעיל [ו, א]. עברות אלו הן מעשה נקודתי שהאדם נפל בו ולכן הוא נענש. הקללות של התורה הן לא על מעשה בודד אלא על אורח חיים שלם שנוגד את התורה, ולכן הקללות יחולו עליו כדי שלא ימשיך בכך. הרמב"ם בהלכות אלו מחדש חידוש נוסף. ימות המשיח נתפסים אצל רבים כתכלית. מין מציאות עתידית שאליה אנו כוספים. הרמב"ם סובר שאין הדבר כן. ימות המשיח, מסביר הרמב"ם, הם בעולם הזה, כאשר אנחנו בעלי גוף. לפיכך, לא ייתכן שימות המשיח הם התכלית, מכיוון שהשכר הרוחני הנצחי לא יכול להינתן כאן בעולם הזה, אלא רק לעולם הבא. אם כן, למה ימות המשיח נחשבים תקופה שאנו מצפים לה? לא בגלל שהיא עצמה המטרה אלא בגלל שבה יהיו התנאים הכי טובים לעבוד את ה' ובכך לזכות להגיע לחיי העולם הבא.

הרחבות

• השוואה בין משה רבנו למשיח

שְׂאוֹתוֹ הִמְלִיךְ שְׂיַעַזְמוּ מִזְרַע דָּוִד... וְנִבִיא גְדוֹל הוּא קְרוֹב מִמֹּשֶׁה רַבְּנֵנוּ. הרב צבי יהודה קוק, התייחס לדברים אלו של הרמב"ם וכתב: "הרמב"ם היה 'חסיד' גדול של משה רבינו. הוא מוכירו בהערכה גדולה. הוא מתבטא בכמה מקומות, בענין נבואתו של משה רבינו, שזאת היתה מדרגה מיוחדת במינה. במדרש נתחומא נאמר על המשיח 'ירום ונשא וגבה מאד' - יותר ממשה רבינו! אבל הרמב"ם בהערצתו הגדולה למשה רבינו כותב שהמשיח יהיה קרוב למשה רבינו." [שיחות הרב צבי יהודה, פרשת שופטים, סדרה א, להפטר, סעיף 5]. ובמקום אחר: "...הרמב"ם... היה 'חסיד' גדול של משה רבינו, ולא יכול היה 'לעכל' שהמשיח יהיה גדול ממשה רבינו. היתה לו שייכות כל כך עמוקה למשה רבינו עד כדי קריאת ספרו הגדול 'משנה תורה', ובגלל הערכתו המרובה למשה רבינו הרשה לעצמו 'לשנות' קצת לשון חז"ל..." [שיחות הרב צבי יהודה שיחה 29, חזקיהו המלך, סעיף 5]. במקום אחר, תירץ הרב צבי יהודה את הסתירה שבין דברי הרמב"ם לדברי המדרש: "יש לומר, שזה (דברי המדרש) לא למעלת הנבואה אלא לנשיאות ההנהגה" (הערתו לרמב"ם הלכות תשובה, מובא בהערות לשיחתו לפרשת שופטים, סידרא א הערה 38). (ועיין הסבר נוסף בשמונה קבצים, קובץ ח, קנז).

שאלות לדין

- הרמב"ם מבאר שכל הברכות הן כדי שיוכלו ישראל לשמור תורה ומצוות כראוי. האם אין שום אידיאל אחר מלבד זה?
- אם אכן "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", מהו הביאור בנבואת הנביא "וגר זאב עם כבשי"?

יהיה שינוי בטבע העולם. וכל הפסוקים שנראה מהם לכאורה שיהיה שינוי בטבע, אינם אלא משל (מלכים יב,א; ראה גם מו"ג ב,כט). "ודע כי ההבטחות הללו ודומיהן, שאנו אומרים שהן משל, אין דברינו זה החלטי, לפי שלא בא לנו חזון מאת ה' להודיענו שהם משל, ולא מצאנו מסורת לחכמים מפי הנביאים בפירוש בפרטי עניינים אלו, שהם משל, אבל הביא אותנו לידי כך עניין שאבארהו לך, והוא שאיפתנו ושאיפת כל אנשי החכמה מיחדי סגולה הפך שאיפת ההמון. כי המוני בעלי התורות יותר חביב עליהם וערב לסכולותם לעשות את התורה והשכל, שני קצוות הסותרים זה את זה, ומבארים כל דבר נגד המושכל, וטוענים בו שהוא נס, ומתרחקים מכך שיהא דבר על דרך הטבע (רואים דווקא במיסטי, בדבר שאינו מובן, נפלא וגדול)... ואנחנו שואפים לאחד בין התורה והמושכל. ונתאר כל הדברים כפי סדר טבעי אפשרי בכל אלה [רואים את גדלות ה' במה שמובן יותר, אף אם הוא נראה פשוט], וזלתי מה שנאמר בו בפירוש שהוא נס, ואין שום אפשרות לבארו כלל, רק אז ניאלץ לומר שהוא נס" (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק', עמ' פז-פח). **שעבוד מלכיות** - שלטון הגויים על ישראל.

5א וְכֵן הוֹדִיעֵנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲזֹב הַתּוֹרָה מִדַּעֲתָנוּ וְנַעֲסַק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, פִּעְנִיגְוֵנוּ שְׂנָאָמֶר: "וַיִּשְׁמְנוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֲטוּ" (שם ל,טו) - שִׁדְדוּן הָאֲמֹת יָסִיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חֲזָקוֹ וְיָדִיהֵן לִבְעֹט, וּמַבִּיא עֲלֵיהֶן כָּל הָרְעוֹת הַמוֹנֵעִין אוֹתָן מִלְּקַנּוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, כִּדְי שֶׁיַּאֲבִדוּ בְרַשְׁעוֹן. הוּא שְׂפָתוֹב בַּתּוֹרָה: "וְעַבְדָּתָ אֵת אִיבְיָה אֲשֶׁר יִשְׁלַחֲנוּ יי בְּךָ..." (שם כח,מח), "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עַבְדְּתָ אֵת יי אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לִבְּ מֵרַב כָּל" (שם כח,מז).

6א נִמְצָא פְּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת עַל דֶּרֶךְ זוּ; כְּלוּמַר: אִם עַבְדְּתָם אֵת יי בְּשִׂמְחָה, וּשְׂמִרְתָּם דֶּרֶכוֹ - מִשְׁפִּיעַ לָכֵם הַבְּרָכוֹת הָאֵלוּ, וּמִרְחִיק הַקְּלָלוֹת, עַד שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִים לְהַתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ, כִּדְי שֶׁתִּזְכְּוּ לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִיטֵב לָךְ לְעוֹלָם שְׂפָלוֹ טוֹב, וְתֵאֲרֶיךָ יָמִים לְעוֹלָם שְׂפָלוֹ אַרְף, וְנִמְצְאָתָם זֹכִינָן לְשִׁנֵי הָעוֹלָמוֹת: לְחַייִם טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, הַמְּבִיאִים לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁאִם לֹא יַקְנֶה הַזֶּה הַכִּמָּה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - אִין לוֹ בְּמַה יִּזְכָּה, שְׂנָאָמֶר: "כִּי אִין מַעֲשֶׂה וְחִשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֻקְמָה בְּשָׂאוֹל..." (קהלת ט,ט).

7א וְאִם עַבְדְּתָם אֵת יי, וּשְׂגִיתָם בְּמֵאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וְזָנוֹת וְדוּמָה לְהֵן - מְבִיא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלוּ, וּמִסִּיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יָמֵיכֶם בְּבַהֲלָה וּפְחָד, וְלֹא יִהְיֶה לָכֵם לֵב פְּנוּי וְלֹא גוּף שֶׁלֵּם לַעֲשׂוֹת הַמְּצֻוֹת, כִּדְי שֶׁתֵּאֲבִדוּ מִחַיי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִמְצְאָתָם שְׂאֵבְדְּתָם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת; שֶׁזְּמַן שְׂאֵדָם טְרוּד בְּעוֹלָם הַזֶּה בַּחֲלוּי וּבְמַלְחָמָה וְרַעֲבוֹן - אִינוֹ מַתְּעַסֵּק לֹא בַּחֲקִמָּה וְלֹא בְּמִצְוָה, שֶׁבֶּהֵן זֹכִינָן לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא.

11 וּמַפְנֵי זֶה הַתְּאֻוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם, יְמוֹת הַמְּלָךְ הַמְּשִׁיחִי: כִּדְי שֶׁיַּנְחֹו מִמְּלֹכוֹת הַרְשָׁעָה שְׂאֵינָה מַנְחֵת לְהֵן לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת פְּתָהָן, וְיִמְצְאוּ לָהֶם מַרְגְּעוֹ, וְיָרְבוּ בַּחֲקִמָּה, כִּדְי שֶׁיִּזְכְּוּ לְחַיי הָעוֹלָם הַבָּא.

22 לִפְי שְׂבִאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבָּה הַדַּעַת וְהַחֲכָמָה וְהָאֲמִתּוּ, שְׂנָאָמֶר: "כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֵת יי" (ישעיה טא,ט), וְנִאָמַר: "וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֵת רַעְהוֹ וְאִישׁ אֵת אַחִיו" (ירמיה לא,לט), וְנִאָמַר: "וְהִסְרֵתִי אֵת יָב הָאָבֶן מִבְּשַׂרְכֶם" (יחזקאל לו,כז). מַפְנֵי שֶׂאוֹתוֹ הַמְּלָךְ שְׂיַעַזְמוּ מִזְרַע דָּוִד - פְּעַל חֲקִמָּה יִתֵּר מִשְׁלֵמוֹה, וְנִבִיא גְדוֹל הוּא קְרוֹב מִמֹּשֶׁה רַבְּנֵנוּ, וּלְפִיכָךְ יִלְמְדוּ כָּל הָעַם יוֹרָה אוֹתָן דֶּרֶךְ יי, וְיְבֹאוּ כָּל הַגּוֹיִים לְשָׁמְעוֹ, שְׂנָאָמֶר: "וְהִיָּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נֶכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית יי בְּרֹאשׁ הָהָרִים" (ישעיה ב,ב).

33 וְסוּף הַשְּׁפָר כָּלוּ, וְהַטּוֹבָה הַאֲחֵרוֹנָה שְׂאִין לָהּ הַפֶּסֶק וְלֹא גֶרְעוֹן - הוּא חַיי הָעוֹלָם הַבָּא. אָבַל יְמוֹת הַמְּשִׁיחִי הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהַגּוֹ הוֹלְךָ, אָלֹא שֶׁהַמְּלָכוֹת תַּחְזוּר לִישְׂרָאֵל. וְכִבְר אִמְרוּ חַכְמֵים הַרְשֵׁאוֹנִים: אִין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחִי אָלֹא שֶׁעֲבוּד מַלְכוּתוֹ בְּלָבֵד.

מַדְעַתָּנוּ - ברצוננו. **בְּהַבְלֵי הַזְּמַן** - בצורכי השעה והדבקות בחומר. **וַיִּשְׁמְנוּ יִשְׂרָאוֹן וַיִּבְעֲטוּ** - עם ישראל בנד בה' כששקע בחומר. "וְעַבְדְּתָ אֵת אִיבְיָה אֲשֶׁר יִשְׁלַחֲנוּ יי בְּךָ בְּרַעַב וּבְצָמָה וּבְעִירָם וּבְחֹסֶר כָּל, וְנָתַן עַל בְּרוּךְ עַל אֲנָאָרְךָ עַד הַשְּׁמִידוֹ אֲתָךְ". **לְהַתְחַכֵּם** - להיעשות חכמים. **הַנָּה** - כאן. **חֻקְמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים** - רק בשניהם זוכה האדם לחיי העולם הבא (לביאור המושג חכמה, ראה מו"ג פרק אחרון). **שְׂנָאָמֶר**: "כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת [מן המצוות] בְּכֻחָךְ - עֲשֵׂה, כִּי אִין מַעֲשֶׂה וְחִשְׁבוֹן וְדַעַת וְחַקְמָה בְּשָׂאוֹל [=לאחר המוות] אֲשֶׁר אָתָּה הַלֵּךְ שְׂמָה" - "באותו מצב שאדם הולך, בו הוא נשאר לעולם" (פח"מ אבות ד, כב). ולכן האדם חייב להכין לעצמו בעולם הזה צידה לדרך. **וּשְׂגִיתָם** - ודבקתם (ראה להלן י,א). **וְזָנוֹת** - שם כללי לשקיעה בתאוות: "רדיפת התענוגות והתאוות הגופניות והעסקת המחשבה בהן תמיד" (סחי"מ ל"ת מז; עבודה זרה א,א). **קְרוֹב מִמֹּשֶׁה רַבְּנֵנוּ** - קרוב לדרגת משה רבנו בנבואה, אך לא גדול ממנו. **יִלְמְדוּ כָּל הָעַם יוֹרָה אוֹתָן דֶּרֶךְ יי** - וזהו תנאי עקרוני ויסודי בתנאי המשיח (מלכים יא,1ד). **שְׂנָאָמֶר: "וְהִיָּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נֶכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית יי בְּרֹאשׁ הָהָרִים" - "וְעוֹלָם כְּמִנְהַגּוֹ הוֹלְךָ - לא**

ביאורים

הרמב"ם מסיים את הלכות תשובה בפרק העוסק בעבודת ה' מאהבה. איך נושא זה קשור להלכות תשובה? כשאדם עובד את ה' מאהבה הוא עובד את ה' רק בגלל אהבתו אליו ולא כדי לקבל שכר. לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. הוא עושה את האמת בגלל שהיא אמת. הדרך להגיע לדרגה של עבודת ה' מאהבה היא דרך ארוכה. כשילד הוא קטן אי אפשר לחנכו לקיים תורה ומצוות אלא רק על ידי פרסים ושכר. זו הדרך היחידה לרוממו בעבודת ה'. לאט לאט, עם השנים, כששכלו מתפתח אפשר להוציאו מהדרגה הנמוכה של עבודת ה' אל הדרגה הרצויה שהיא עבודת ה' מאהבה. נמצא שהאדם חזר בתשובה על עבודת ה' הנמוכה שהייתה לו והתרומם לקיים את מצוות ה' של 'ואהבת את ה' אלוהיך'. זו הסיבה שבגללה הרמב"ם חתם את הלכות תשובה עם עבודת ה' מאהבה. עד פרק זה למדנו על תשובה מחטאים ומאי עשיית רצון ה'. בפרק זה אנו למדים שגם אדם שמעולם לא חטא צריך לעשות תשובה. תשובה זו היא על המדרגה הנמוכה של עבודת ה' שהייתה לו. זו תשובה שחייבת להיעשות כי אין אדם שהגיע לעבודת ה' לשמה בלי שעבר דרך עבודת ה' שלא לשמה.

עבודת ה' מאהבה היא דרגה גבוהה מאוד. האהבה כלפי ה' צריכה להיות מוחשית אצל האדם כך שכל הזמן הוא יהיה דבוק במחשבתו אל הקב"ה כמו שאהוב מהרהר באהבתו כל הזמן. לכן זו דרגה שאין כל חכם זוכה להגיע אליה. אברהם אבינו זכה והגיע למדרגה זו. אם כך, האדם הפשוט יכול לחשוב שאין לו כל שייכות לדרגה זו. הרמב"ם מחדש שציווי ה' שאנו אומרים כל יום 'ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך' מנחה אותנו להגיע לדרגה זו. לפיכך כל יהודי מצווה לשאוף כל חייו להגיע למדרגה זו. ואם לא יגיע אין עליו כל טרוניה, שהרי לא עליו המלאכה לגמור, אך אי אתה בן חורין להיבטל ממנה.

הרחבות

• המצווה שבאהבת ה'

שִׂיֵאֵהֶב אֶת יי אֱהֵבָה גְדוֹלָה יִתְּרָה רַבָּה עִזָּה עַד מְאֹד. אהבת ה', עליה מדבר הרמב"ם, היא מצוות עשה, והוא מנה אותה בספר המצוות: "והמצווה השלישית היא שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזאת היא האהבה המחוייבת...".

בהמשך, הוסיף הרמב"ם שמצווה זו כוללת גם ציווי לגרום לאנשים אחרים לאהוב את ה': "וכבר אמרו שמצוה זו כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו. וזה כי כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו. וזה על צד המשל כן כשתאהב האל באמת כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו הנה אתה בלא ספק תדרוש ותקרא הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה". [ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה ג]

בעל ספר החינוך פירט את דיני מצוות אהבת ה': "דיני המצווה, שראוי לו לאדם שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם, ויעריך בלבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם מעושר ובנים וכבוד, הכל כאין וכאפס ותוהו כנגד אהבתו ברוך הוא, ויגיע תמיד כל היום בבקשת החכמה למען ישיג ידיעה בו, סוף דבר יעשה כל יכלתו להרגיל מחשבות לבו כל היום באמונתו ויחודו עד שלא יהי יגע אחד ביום ובלילה בהקיצו שלא יהא זוכר אהבת אדוניו בכל לבו [ספר החינוך מצוה תיח].

שאלות לדין

א. "עושה אמת מפני שהוא אמת". מהו הפירוש המדויק לדברים, ואיזו הבנה רוצה הרמב"ם לשלול?

ב. שיר השירים הוא משל לאהבה בין היחיד מעם ישראל לקב"ה, או בין האומה כולה לקב"ה?

פרק עשירי עבודה מאהבה

1א אל יאמר אדם: הריני עושה מצוות התורה ועוסק בהתקמתה, כְּדִי שְׂאֶקְבַּל הַבְּרָכוֹת עוֹבֵד מִירָאָה הַפְּתוּבוֹת בָּהּ אוֹ כְּדִי שְׂאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְאֶפְרָשׁ מִן הָעֲבָרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תוֹרָה מִן, כְּדִי שְׂאֶנְצַל מִן הַקְּלָלוֹת הַפְּתוּבוֹת בַּתוֹרָה אוֹ כְּדִי שְׂלֹא אֶפְרָת מִחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא.

2א אִין רְאִי לְעֵבֶד אֶת יי עַל דְּרָף זֶה; שֶׁהַעוֹבֵד עַל דְּרָף זֶה הוּא עוֹבֵד מִירָאָה, וְאִינָה מַעֲלַת הַנְּבִיאִים וְלֹא מַעֲלַת הַחֲכָמִים. וְאִין עוֹבֵד אֶת יי עַל דְּרָף זֶה אֲלֵא עִמֵּי הָאֶרֶץ וְהַנְּשִׂיִם וְהַקְּטָנִים, שֶׁמְחַנְּקִין אוֹתוֹ לְעֵבֶד מִירָאָה, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיַעֲבְדוּ מֵאֲהָבָה.

1ב הַעוֹבֵד מֵאֲהָבָה - עוֹסֵק בַּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהוֹלֵךְ בְּנִתְיָבוֹת הַחֲכָמָה לֹא מִפְּנֵי דָבָר בְּעוֹלָם, עוֹבֵד מֵאֲהָבָה לֹא מִפְּנֵי יִרְאַת הָרַעָה וְלֹא כְּדִי לִירֵשׁ הַטּוֹבָה, אֲלֵא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לְבוֹא בְּקָלָה.

2ב וּמַעֲלָה זֶה הִיא מַעֲלָה גְדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאִין כָּל חָכָם זֹכֵךְ לָהּ. וְהִיא מַעֲלַת אֲבָרָהם אָבִינוּ, שֶׁקָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא "אֱהֵבִי" (ישעיה מא, ח), לְפִי שְׂלֹא עֵבֶד אֲלֵא מֵאֲהָבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצָּנְנוּ בָּהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמָר: "וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ" וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ח). וּבְזִמְנֵי שִׂיֵאֵהֶב אֶת יי אֱהֵבָה הָרְאוּיָה - מִיָּד יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת מֵאֲהָבָה.

ג וְכִיצַד הִיא הָאֱהָבָה הָרְאוּיָה? הוּא שִׂיֵאֵהֶב אֶת יי אֱהֵבָה גְדוֹלָה יִתְּרָה רַבָּה עִזָּה עַד מְאֹד, עַד שֶׁתֵּהָא נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאֱהָבַת יי, וְנִמְצָא שׁוֹגֵה בָּהּ תְּמִיד, כְּאֵלוֹ חוֹלֵי הָאֱהָבָה שֶׁאִין דַּעְתָּן פְּנִיָּה מֵאֲהָבַת אוֹתָהּ אֲשֶׁה שֶׁהוּא שׁוֹגֵה בָּהּ תְּמִיד, בֵּין בְּשִׂכְבוֹ בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשַׁעֲהָ שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתָה - יִתֵּר מִזֶּה תִּהְיֶה אֱהָבַת יי בְּלֵב אוֹהֲבֵיו, שׁוֹגֵין בָּהּ תְּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצָּנְנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (שם). וְהוּא שֶׁשְׂלֵמָה אוֹמֵר דְּרָף קְשָׁל: "כִּי חוֹלַת אֱהָבָה אֲנִי" (שיר השירים ב, ח). וְכָל שִׁיר הַשִּׁירִים מְשָׁל הוּא לְעַנְיָן זֶה.

עוֹבֵד מִירָאָה - גם העבודה לשם קבלת שכר נחשבת כיראה מאובדן השכר (ק). **וְהַנְּשִׂיִם** - בזמן הרמב"ם רוב הנשים לא זכו להשכלה. **וְסוֹף הַטּוֹבָה לְבוֹא בְּקָלָה** - הטובה כלולה באמת, ואין להפכה למטרה. **בְּכָל לְבָבְךָ** - בכל כוחותיך. ופירשו חכמים: "ביצר טוב וביצר רע". ופירש רבנו: "שישים בלבב אהבת האל והאמונה בו אפילו בעת המרי והקעס והרוגז, שכל זה הוא יצר רע, כאמרם: 'בכל דרכיך דעהו' - אפילו בדבר עברה" (פח"מ ברכות ט, ה). **שׁוֹגֵה** - דבק בדבר בלא לשים לב לדבר אחר. **כְּאֵלוֹ** - כמו אלה. **וְכָל שִׁיר הַשִּׁירִים מְשָׁל הוּא לְעַנְיָן זֶה** - שיר השירים עוסק באהבה בין האישה לבין דודה (אהובה) כמשל לאהבה בין האדם לבין ה'.

ביאורים

איך האדם מגיע לאהבת ה' ככל שהאדם יודע ומכיר את הקב"ה - כך אהבת ה' גוברת בלבבו. הרמב"ם מונה שני סוגים של חוכמות שמביאות לאהבת ה':

הסוג הראשון הוא חוכמת התורה. בספר המצוות [מצווה ג] הוא כותב "שנתבונן ונשכיל מצוותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזאת היא האהבה המחוייבת".

הסוג השני הוא חכמות העולם. לאחר שהרמב"ם מתאר את יסודות העולם הפיזי והרוחני, הוא כותב ש"בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים, ממלאך וגלגל ואדם וכיוצא בזה, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים - מוסיף אהבה למקום" [הלכות יסודי התורה ד יב].

בשניהם האדם רואה את חוכמתו המופלאה של הקב"ה שמתגלית בתורה ובעולם כולו, וליבו מתמלא אהבה. על פי זה מובנת דרך החינוך של הנשים והקטנים. מלמדים אותם את מצוות ה' ואת חוכמות הטבע ומהם יגיעו לאהבת ה'.

הרמב"ם מחדש שמצוות אהבת ה' היא מיוחדת במינה. זו מצווה שאין לה קצבה. אין פרק זמן בחיים שבו האדם יכול לומר שהוא קיים את המצווה במלואה. שהרי אהבת ה' תלויה בידיעת ה'. ידיעה זו משתנית מיום ליום. אם כן, גם אהבת ה' של אתמול היא אינה המדרגה של היום. כל יום האדם צריך ללמוד יותר תורה ולהתעמק בהבנת הנהגת העולם. וממילא אהבתו לה' תגדל ותתגבר. בלימוד התורה והחוכמה הוא מתעלה ו'חוזר בתשובה' על האהבה שהיתה לו אתמול. נמצא, שכל חייו של האדם בתשובה.

הרחבות

• לימוד שאינו לשמה לשיטת הרמב"ם

יעסק אדם בתורה אפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. מדברים אלו של הרמב"ם שמקורם בדברי הגמרא, עולה שהלימוד שאינו לשמה, רצוי עבור מי שאינו יכול ללמוד לשמה. אולם דבר זה לכאורה סותר את דברי חז"ל במקורות אחרים שהתייחסו ללומד שלא לשמה בביקורת קשה, ואמרו שנעשית לו התורה סם המוות [תענית ז, א]. ושנוח לו אם לא היה נולד כלל [מסכת כלה רבתי ה, א] ועוד.

הרמב"ם, התייחס לסתירה זו ותירץ: שמתרווהו שמעינן (משניהם שמענו) שאין ראוי לעסוק אלא לשמה ולשמה הוא העיקר ולא נצטוינו אלא לעסוק בה לשמה והעוסק שלא לשמה ראוי לו שלא נברא ואף על פי כן טוב הוא לעסוק בה שלא לשמה מאת שלא עסק בה כל עיקר שזה שעסק בה שלא כהוגן הואיל ועסק בה מתוך שלא לשמה יבוא לשמה" [שו"ת הרמב"ם מהדורת בלאו סימן תנה], כלומר, לשיטת הרמב"ם לימוד זה שאינו לשמה אינו רצוי כלל, אך בכל זאת חז"ל אמרו שלימוד כזה עדיף מאשר לא ללמוד כלל, כיוון שלימוד שלא לשמה יוביל את האדם לבסוף ללימוד לשמה [על פי ספר שערי תלמוד תורה, שער א פרק ב].

(שיטה זאת היא שיטת הרמב"ם, אולם ברש"י ובראשונים אחרים חילקו בין סוגי הלימודים לשמה, עיין באורך בספר שערי תלמוד תורה שם).

שאלות לדין

א. האהבה להקב"ה מתרחשת בשכל או ברגש?

ב. "שמתוך שלא לשמה בא לשמה". יש כאן תקווה או הבטחה? מדוע כדי להגיע ל"לשמה" צריך לעבור דרך ה"לא לשמה"?

1ד אָמְרוּ חֲכָמִים הָרָאשׁוֹנִים: שְׂמָא תֹאמַר: הָרִינִי לְמַד תּוֹרָה בְּשִׁבִיל שְׂאָהִיָּה עֲשִׂיר, בְּשִׁבִיל שְׂאָקְרָא רַבִּי, בְּשִׁבִיל שְׂאָקְבַל שְׂכָר לַחַיִּי הָעוֹלָם הָפֵא - תְּלַמּוּד לֹאמַר: "לְאַהֲבָה אֶת יי" (דברים יא, יג ועוד): כָּל שְׂאָתָם עוֹשִׂין, לֹא תַעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה.

2ד ועוד אָמְרוּ חֲכָמִים: "בְּמִצְוֹתַי חֲפִץ מֵאֲד" (תהילים קיב, א) - "בְּמִצְוֹתַי", וְלֹא בְּשִׂכָר מִצְוֹתַי. וְכֵן הָיוּ גְדוּלֵי הַחֲכָמִים מִצְוִין לְנִבְוֵי תְּלַמִּידֵיהֶן וּמְשִׁפִּילֵיהֶן בְּיָחוּד: אֵל תִּהְיוּ פְּעֻבָּדִים הַמְּשִׁמְשִׁים אֶת הָרַב עַל מְנַת לְקַבֵּל טוֹבָה, אֶלָּא הָיוּ פְּעֻבָּדִים הַמְּשִׁמְשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנַת שְׂלָא לְקַבֵּל פְּלוּס, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב - רָאוּי לְשִׁמְשׁוֹ. כְּלוּמַר: עֲבָדוּ מֵאַהֲבָה.

1ה כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה פְּדִי לְקַבֵּל שְׂכָר אוֹ פְּדִי שְׂלָא תִגְיַע עֲדִיו פְּרַעְנוּת - הָרִי זֶה עוֹסֵק בְּהַ שְׂלָא לְשִׁמְהָ. וְכָל הָעוֹסֵק בְּהַ לֹּא לִירְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שְׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שְׂצוּהָ בְּהַ - הָרִי זֶה עוֹסֵק בְּהַ לְשִׁמְהָ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה אֶפְלוּ שְׂלָא לְשִׁמְהָ, שְׂמִתּוֹף שְׂלָא לְשִׁמְהָ בְּאֵ לְשִׁמְהָ*.

2ה לְפִיכָה, כְּשֶׁמְלַמְדִין אֶת הַקְּטָנִים וְאֶת הַנְּשִׂים וְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ - אֵין מְלַמְדִין אוֹתָן אֶלָּא לְעַבֵּד מִירְאָה וְכִדִּי לְקַבֵּל שְׂכָר, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן וַיִּתְחַכְּמוּ חֲכָמָה יִתְרָה, מְגַלִּין לְהוֹן רַז זֶה* מְעַט מְעַט, וּמְרַגְלִין אוֹתָן לְעִנְיָן זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיִּשְׁיַגְוּהוּ וַיִּדְעוּהוּ, וַיַּעֲבָדוּ מֵאַהֲבָה.

1ו דָּבָר יְדוּעַ וּבְרוּר שְׂאִין אַהֲבַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שְׂלֵאָדָם עַד שֶׁיִּשְׁגָּה בְּהַ תְּמִיד כְּרָאוּי וַיַּעֲזֹב כָּל שְׂפֻעוֹלָם חוּץ מִמְּוָה, כְּמוֹ שְׂצוּהָ וְאָמַר: "כָּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (דברים ו, ה), אֶלָּא בְּדַעַה שְׂיַדְעָהוּ. וְעַל פִּי הַדַּעַה - עַל פִּי הָאַהֲבָה: אִם מְעַט - מְעַט; וְאִם הֶרְבֵּה - הֶרְבֵּה.

2ו לְפִיכָה צְרִיף הָאָדָם לִיחַד עֲצָמוֹ* לְהִבִּין וְלְהַשְׁכִּיל בְּחֲכָמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמוֹדִיעִין לוֹ אֶת קוּנוֹ* כְּפִי כַח שְׂיַשׁ בְּאָדָם לְהִבִּין וְלְהַשִּׁיג, כְּמוֹ שְׂבַאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת יִסוּדֵי הַתּוֹרָה (ב, ב ואילוף).

כָּל מִצְוָה בְּרִיף רַחֲמָנָא דְסִיעֵן אֲרַא

יָחוּד - ביחידות, בינם לבין עצמם (כבעבודת זרה ה, א), מפני שמסר זה מתקבל רק מתוך הבנה עמוקה. וייתכן שמשמע ביחוד - 'באופן ברור' (כביסודי התורה ח, א), שהמסר לא יובן בטעות שאין למעשה כל משמעות. **עַל מְנַת שְׂלָא לְקַבֵּל פְּלוּס** - זו דרישה גבוהה עד מאוד "לנבוני תלמידיהן ומשכיליהן". וכן הוא נוסח הרמב"ם במשנה (אבות א, א). דרישה כה גבוהה עלולה לעורר אי הבנה (כאילו אין כל שכר), כפי שכבר קרה, ולכן הגרסאות במשנה בימינו מנוסחות במתנות: "שלא על מנת לקבל פרס". **לְעַבֵּד מִירְאָה וְכִדִּי לְקַבֵּל שְׂכָר** - בהדרגה במתן שכר גשמי (לתיאור הדרך ראה פה"מ סנהדרין י, א). **רַז זֶה** - הסוד הזה, לעסוק בתורה לשמה ולעבוד את ה' מאהבה. **וְעַל פִּי הַדַּעַה עַל פִּי הָאַהֲבָה** - אהבת ה' הולכת וגדלה ככל שגדלה ידיעתו. **לִיחַד עֲצָמוֹ** - לקבוע את עצמו, או: להתבודד בינו לבין עצמו. **קונו** - ה'. **בְּרִיף רַחֲמָנָא דְסִיעֵן** - ברוך ה' שסייענו. וברוך ה' שסייענו בבאיור זה.

